

УДК 349.6.001.32

*І. І. Каракаш***ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ
ВИКЛЮЧНОЇ (МОРСЬКОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ
ТА КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Відомо, що виключна (морська) економічна зона та континентальний шельф розташовані за акваторіальним простором прибережної держави, тому їхні природні ресурси перебувають за межами Української держави. У зв'язку з цим правовий режим розробки і належності природних ресурсів, їх використання й охорони встановлюється не лише національним законодавством, а й нормами міжнародного права. Проте порівняльний аналіз зазначених норм свідчить про їхню неузгодженість і суперечливість між собою.

Дослідження з обраної теми переважно присвячені розмежуванню і встановленню міжнародно-правового положення виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу. Щодо використання й охорони їх ресурсів, то стосовно виключної (морської) економічної зони окремі питання активно ставились і розглядалися у 80–90 рр. минулого століття. А правові проблеми розробки і використання ресурсів континентального шельфу взагалі є малодослідженими.

Метою статті є звернення уваги наукової спільноти до питань права власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу, аналіз стану реалізації Українською державою своїх суверенних прав щодо їх використання і збереження, порівняння норм українського законодавства і міжнародного права про їх розмежування тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі ст. 13 Конституції України природні ресурси виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу є об'єктами права власності українського народу [1]. Їх ресурси становлять комплексну сукупність природних багатств, яка охоплює водні простори, рибні запаси, корисні копалини, мінеральну сировину, водні рослинні ресурси та інші природні багатства. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» [2] морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їй належать, становлять

виключну (морську) економічну зону України. А за ст. 55 Конвенції ООН з морського права [3] виключна економічна зона є районом за межами територіального моря і прилеглим до нього, який підпадає під встановлений особливий правовий режим, згідно з яким права і юрисдикція прибережної держави і права та свободи інших держав регулюються відповідними положеннями Конвенції.

Незважаючи на те, що український закон про морську економічну зону був прийнятий до ратифікації Конвенції ООН з морського права, деякі положення останньої були включені у національний закон. Зокрема, у наведених визначеннях під економічною зоною розуміється район морського простору за межами територіального моря, а також прилеглий до нього морський простір. Відповідно до п. 1 ст. 1 Конвенції ООН «район» означає дно морів і океанів та його надра за межами національної юрисдикції, а згідно з положеннями її преамбули – також його ресурси, що є спільною спадщиною людства, розвідка і розробка яких здійснюються на благо всього людства незалежно від географічного положення держав. Із наведеного випливає, що співвідношення положень національного законодавства з нормами міжнародного права щодо встановлення права власності на ресурси морської економічної зони після ратифікації Україною Конвенції ООН з морського права потребують відповідного уточнення.

Ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відрахованих від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України. Зазначена ширина економічної зони «до 200 морських миль» означає, що вона може бути меншою, але не більшою. При цьому зазначена ширина виключної (морської) економічної зони бере свій початок за межами територіального моря. У зв'язку з цим «водний простір морської економічної зони не охоплює ширини територіального моря» [4]. Отже, на останнє у повному обсязі поширюється державний суверенітет, що включає і право власності прибережної держави на водні та інші природні ресурси, наприклад, ресурси тваринного і рослинного світу у межах територіального моря.

Інакше склалася правооб'єктність самої виключної (морської) економічної зони, її ресурсів та природних комплексів. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» делімітація останньої провадиться з урахуванням законодавства України шляхом укладення угод з державами, побережжя яких протилежні або суміжні побережжю України, на підставі принципів і критеріїв, загальноновизнаних у міжнародному праві, з метою досягнення справедливого вирішення цього питання. Тому встановлення меж морської економічної зони за допомогою делімітації як договірному способу визначення загального напрямку проходження кордону між державами на карті певною мірою має умовний характер, оскільки передбачає встановлення її меж не в натуральному чи матеріально-речовому позначенні, властивих праву власності. Крім того, тут має місце договірний, а не територіально-суверенітетний принцип визначення кордонів та акваторіальних меж морської економічної зони.

Беручи до уваги наведені обставини, ч. 1 ст. 4 Закону передбачає, що Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні має суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів як живих, так і неживих у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо здійснення інших видів діяльності з економічної розвідки та розробки зазначеної зони, зокрема виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру; юрисдикцію, передбачену відповідними положеннями Закону та нормами міжнародного права, щодо створення і використання штучних островів, установок і споруд, здійснення морських наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища; інші права, передбачені Законом та іншими законодавчими актами України і загальновизнаними нормами міжнародного права. Отже, Українська держава щодо своєї виключної (морської) економічної зони як природного об'єкта, розташованого за межами територіального моря, володіє не правом власності на неї як на таку, а наділена суверенними правами й юрисдикцією для здійснення розвідки, розробки та збереження її ресурсів, управління цими ресурсами, створення і використання штучних островів, установок і споруд, здійснення морських досліджень, а також захисту і збереження морського середовища [5].

Реалізація суверенних прав і виключної юрисдикції щодо ресурсів морської економічної зони прибережною державою означає, що ніхто без згоди останньої не може проводити розвідку і розробку природних ресурсів. Тому у вітчизняному законодавстві докладно регламентовані правомочності України щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів виключної економічної зони як комплексного об'єкта, в якому містяться різноманітні види природних багатств. Такі правомочності передбачені не лише у спеціальному законі, а й у водному, фауністичному, флористичному та інших галузях чинного законодавства [6]. Водночас слід зазначити, що Українська держава реалізує ці правомочності як на підставі своїх суверенних прав і виключної юрисдикції, так і на засадах реалізації права народної власності щодо ресурсів морської економічної зони, передбаченого Основним Законом країни.

Особливі вимоги у національному законодавстві передбачені для здійснення суверенних прав і виключної юрисдикції України щодо морського дна економічної зони та його надр. Вони за ч. 2 ст. 4 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону» реалізуються відповідно до законодавства України про континентальний шельф та Кодексу про надра. Так, згідно із ст. 5 останнього державний фонд надр включає як ділянки надр, що використовуються, так і ділянки надр, не залучені до використання, зокрема континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони. У зв'язку з цим виникає так звана «подвійна» правооб'єктність щодо ресурсів морської економічної зони, що закріплена в Законі України «Про виключну (морську) економічну зону» та у Кодексі України «Про надра». Крім цього, Кодекс України «Про надра» не передбачає докладної регламентації використання природних ресурсів морського дна. Не вирішено це

питання і у Гірничому законі України [7] та у Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами. Таким чином, конституційне положення про право власності на природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони в поточному законодавстві є недостатньо врегульованими.

За ст. 5 спеціального Закону з метою координації управління живими ресурсами своєї виключної (морської) економічної зони, їх збереження, розвідки й оптимального використання, проведення наукових досліджень, захисту та збереження морського середовища Україна здійснює співробітництво з іншими державами на підставі міжнародних договорів [8]. Як приклад можна навести Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією, підписаний у м. Констанца 2 червня 1997 р. [9], за ч. 2 ст. 2 якого Договірні Сторони укладуть окремих договір про режим кордону між двома державами і вирішать питання про делімітацію їхнього континентального шельфу та виключних економічних зон у Чорному морі на основі принципів і процедур, погоджених шляхом обміну листами між міністрами закордонних справ, який відбудеться одночасно з підписанням Договору, та набудуть чинності одночасно з набуттям чинності Договором.

Справді, такий обмін листами між міністрами закордонних справ України і Румунії відбувся під час підписання Договору, зазначені листи були включені у Договір як його додатків. Зокрема, у пп. h п. 4 цих листів Сторони передбачили таке: якщо переговори не завершаться укладенням Угоди у розумний термін, але не більше ніж два роки від їх початку, Уряд України і Уряд Румунії домовились, що справа про делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон буде вирішена Міжнародним Судом ООН на прохання будь-якої із Договірних Сторін за умови набуття чинності Договором про режим державного кордону між Україною та Румунією [10]. Після набуття чинності Договором про режим державного кордону відбулося 24 раунди переговорів між делегаціями двох держав, але Угода із зазначених питань не була укладена, у зв'язку чим розгляд спору за ініціативою Румунії та за згодою України був переданий у Міжнародний Суд ООН у Гаазі, де розглядався протягом п'яти років, а саме – з 2004 р. по 2009 р. За рішенням суду від 3 лютого 2009 р. [11] було оголошено про делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон України і Румунії у Чорному морі у спірному районі, площа якого дорівнювала 12 838 км², у пропорції приблизно 25% на 75%. Слід підкреслити і те, що весь район делімітації, площа якого становила 75 200 км², розподілено у пропорції 1,0 до 2,1 на користь України. Наведений приклад свідчить про те, що питання делімітації меж морських економічних зон між сусідніми державами щодо використання та охорони їх природних ресурсів відбувається не просто.

Здійснюючи свої права і виконуючи свої зобов'язання, Україна у своїй виключній (морській) економічній зоні належним чином враховує права і зобов'язання інших держав. Згідно з ч. 2 ст. 6 спеціального Закону у ви-

ключній (морській) економічній зоні України всі держави – як прибережні, так і ті, що не мають виходу до морів, – користуються за умови дотримання положень Закону, інших актів законодавства України, а також загальноновизнаних норм міжнародного права свободою судноплавства і польотів, прокладання підводних кабелів і трубопроводів та іншими правомірними з погляду міжнародного права видами використання морського простору.

Спеціальні вимоги в українському законодавстві передбачені для збереження і використання рибних та інших живих ресурсів морської економічної зони [12]. Водні живі ресурси є такими біологічними організмами, життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування у воді. До водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони належать морські риби на всіх стадіях розвитку, морські ссавці, водні безхребетні, зокрема молюски (головоногі, черевоногі, двостулкові), круглороті, ракоподібні, морські черв'яки, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, водорості та інші водні організми.

Відповідно до ст. 7 спеціального Закону Україна забезпечує оптимальне використання рибних та інших живих ресурсів у своїй виключній (морській) економічній зоні шляхом ужиття відповідних заходів для їх збереження та управління ними. Промисел рибних та інших живих ресурсів, а також дослідження, розвідка та інші операції, пов'язані з таким промислом у виключній (морській) економічній зоні України, здійснюються іноземними юридичними та фізичними особами лише на підставі міжнародних угод. Іноземні юридичні та фізичні особи, які ведуть рибний промисел у виключній (морській) економічній зоні України, повинні дотримуватися вимог щодо збереження рибних та інших живих ресурсів, а також інших положень і умов, установлених Законом та іншими актами законодавства України.

До законодавчих актів, що забезпечують оптимальне використання рибних та інших живих ресурсів шляхом ужиття відповідних заходів, зокрема в морській економічній зоні, слід віднести Закони України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. [13], «Про аквакультуру» від 18 вересня 2012 р. [14], у відповідній частині Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 6 лютого 2003 р. [15] та інші законодавчі акти. Актами чинного законодавства у зазначеній сфері слід визнати Постанову Кабінету Міністрів України № 1490 від 13 серпня 1999 р., якою затверджено Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними юридичними і фізичними особами» [16]; Постанову Кабінету Міністрів України № 992 від 25 листопада 2015 р., якою затверджено Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України [17] та інші акти законодавства підзаконного характеру.

Відповідно до п. 3 вказаного Порядку і умов використання водних живих ресурсів іноземними юридичними та фізичними особами здійснюється за умов гарантування безпечного екологічного середовища для існування водних живих ресурсів, недопущення його погіршення; обов'язкового дотримання екологічних норм, лімітів, правил використання водних живих ресурсів; збереження видової різноманітності у виключній (морській) економічній зоні; запобігання загибелі водних живих ресурсів під час їх добування і здійснення судноплавства; сприяння природному відтворенню водних живих ресурсів; дотримання законодавства щодо збереження водних живих ресурсів та їх видів, занесених до Червоної книги України; дотримання обов'язкових для України норм міжнародного права щодо здійснення промислу водних живих ресурсів; надання допомоги водним живим ресурсам, яким загрожує загибель у разі виникнення стихійного лиха або внаслідок інших причин; сприяння природному відтворенню водних живих ресурсів шляхом проведення біотехнічних робіт, спрямованих на поліпшення умов середовища існування та здійснення заходів щодо їх штучного відтворення.

Найбільш цінними видами рибних ресурсів виключної (морської) економічної зони є анадромні види рибних запасів [18]. Так, відповідно до вимог ст. 8 спеціального Закону Україна, у річках якої утворюються запаси анадромних видів риб, реалізує свої права, виходячи з першочергової заінтересованості в таких запасах, і несе за них першочергову відповідальність. Спеціально уповноважені органи України забезпечують збереження запасів анадромних видів риб шляхом ужиття відповідних заходів і встановлення правил регулювання рибного промислу у виключній (морській) економічній зоні, зокрема щодо визначення загального обсягу допустимих виловів, здійснюють співробітництво з відповідними органами інших заінтересованих держав, якщо ці види риб мігрують за межі виключної (морської) економічної зони України.

Із метою забезпечення своїх суверенних прав на пріоритетну розвідку, експлуатацію, збереження живих ресурсів та управління ними у своїй виключній (морській) економічній зоні Україна вживає заходів (включаючи огляд, інспекцію, арешт і судовий розгляд) для забезпечення дотримання законодавства України. Функції уповноваженого органу, який взаємодіє з Європейським Союзом та з органами влади іноземних держав (їх компетентними органами та організаціями) з питань виконання вимог системи попередження та ліквідації незаконного, непідзвітного та нерегульованого рибальства, виконує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства.

Відповідно до ст. 31 Закону про морську економічну зону охорона суверенних прав України у виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, а також міжнародних організацій у ній здійснюється Державною прикордонною службою України [19], центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфе-

рі рибного господарства [20], центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [21] у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, з урахуванням інтересів інших держав, передбачених нормами міжнародного права.

Українська держава як морська держава має великий континентальний шельф, розробка і використання ресурсів якого грає важливу роль у забезпеченні розвитку національної економіки. Площі української частини чорноморського шельфу становлять близько 57% загальної протяжності шельфу на Чорному морі. На її шельфі здійснюється видобуток нафти і газу, видобуваються металорудні корисні копалини та інші ресурси, здійснюється промисел «сидячих видів» морських організмів, зводяться штучні острови, розміщуються споруди та установки, укладаються підводні кабелі і трубопроводи, проводяться морські наукові дослідження тощо.

Незважаючи на те, що у природних умовах, наприклад, Чорного моря [22] межі морської економічної зони та континентального шельфу в основному збігаються, а природні ресурси економічної зони значною мірою покривають ресурси шельфу, вони все ж юридично і фактично відрізняються один від одного і не є тотожними [23]. По-перше, з географічного погляду континентальний шельф традиційно розглядається як продовження континентального простору материкової території. По-друге, у принциповому аспекті зовнішні межі морської економічної зони можуть і не збігатись із межами континентального шельфу морського дна [24].

Не виявляється повний збіг і між природними ресурсами морської економічної зони і континентального шельфу. Умовно їхні ресурсові правооб'єктні відмінності можна провести за ознакою просторового розташування. Якщо природні ресурси економічної зони перебувають у товщі води над морським дном, то природні ресурси континентального шельфу розташовані на морському дні та у його надрах. Тому прибережні держави можуть поширювати свої суверенні права на морські ресурси в межах континентального шельфу незалежно від наявності у цих межах морської економічної зони. Отже, морська економічна зона і континентальний шельф є самостійними правовими об'єктами.

Однак відмінності правового режиму та правооб'єктності виключної (морської) економічної зони від континентального шельфу полягають у тому, що в Україні немає спеціального закону про континентальний шельф. За планом законопроектних робіт прийняття спеціального закону України про континентальний шельф передбачалося ще у 2002 р. [25]. Проте законопроект про континентальний шельф досі очікує свого розгляду парламентом. У зв'язку з цим нині правове регулювання використання природних ресурсів континентального шельфу здійснюється на основі міжнародних договорів, на обов'язковість яких відповідно до ст. 9 Конституції України надана згода Верховною Радою України і які є частиною національного законодавства України. Безумовно, до таких міжнародних договорів належить Конвенція ООН про континентальний шельф від 29 квітня

1958 р. [26], яка є обов'язковою для України за правонаступництвом, та Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. [27].

Незважаючи на сприйняття основних положень як Конвенції про континентальний шельф, так і Конвенції з морського права, порівняльний аналіз окремих норм цих міжнародних документів [28] дозволяє говорити про закріплення у них різних критеріїв у визначенні та встановленні статусу континентального шельфу і режиму використання його природних ресурсів. Відповідно до ст. 1 Женевської конвенції поняття «континентальний шельф» уживається стосовно поверхні і надр морського дна підводних районів, що примикають до берега, але розташовані поза зоною територіального моря, до глибини 200 метрів, або за цією межею до такого місця, до якого глибина покриття вод дозволяє розробку природних багатств цих районів, а також до поверхні та надр подібних підводних районів, що примикають до берегів островів. У цьому визначенні континентального шельфу як міжнародно-правового об'єкта підтверджується розміщення природних ресурсів та інших природних багатств континентального шельфу за межами територіального моря [29], тобто вони перебувають за територіальним простором прибережної держави.

Прибережна держава згідно зі ст. 2 Женевської конвенції здійснює над континентальним шельфом суверенні права з метою розвідки і розробки його природних багатств. За іншими положеннями Конвенції суверенні права прибережної держави є виключними у тому сенсі, що, якщо прибережна держава не здійснює розвідки на континентальному шельфі або не розробляє його природних багатств, ніхто інший не може робити цього або мати претензії на її континентальний шельф без прямої згоди прибережної держави. При цьому до природних багатств континентального шельфу належать мінеральні та інші неживі ресурси поверхні і надр морського дна, а також живі організми «сидячих» видів, тобто організми, які в належний із промислового погляду період свого розвитку або прикріплені до морського дна, або під ним, або можуть пересуватися тільки морським дном чи у його надрах.

Водночас у ст. 3 Женевської конвенції закріплено, що права прибережної держави на континентальний шельф не торкаються ні правового статусу покриваючих вод як відкритого моря, ні правового статусу повітряного простору над цими водами, а ст. 4 передбачає, що право прибережної держави не може перешкоджати прокладці або підтриманню у справності підводних кабелів або трубопроводів на континентальному шельфі, крім тих випадків, коли держава здійснює своє право вживати розумних заходів для освоєння шельфу та розробки його природних багатств. Таким чином, за положеннями Женевської конвенції зберігається принципи свободи судноплавства у водах континентального шельфу як у відкритому морі та повітряних польотів над ним, а також прокладки кабелів або трубопроводів на континентальному шельфі з відповідними обмеженнями.

Дещо інше визначення континентального шельфу одержало своє закріплення у Конвенції ООН з морського права. Відповідно до п. 1 ст. 76

вказаної Конвенції континентальний шельф прибережної держави включає морське дно і надра підводних районів, що простягаються за межі її територіального моря протягом усього природного продовження її сухопутної території до зовнішньої межі підводної окраїни материка або на відстань 200 морських миль від вихідних ліній, з яких відміряється ширина територіального моря, коли зовнішня межа підводної окраїни материка не простягається на таку відстань.

Наведене визначення континентального шельфу є більш вдалим із погляду передбачених критеріїв для встановлення його меж з метою усунення конкуренції між державами щодо застосування більш досконалих засобів та сучасних науково-технічних досягнень під час здійснення розвідки і розробки його природних багатств та забезпечення охорони континентального шельфу загалом. Проте у зв'язку зі змінами критеріїв визначення континентального шельфу змінюється і концептуальний підхід до встановлення права власності на його ресурси. Нині лише частково можна погодитись із думкою, висловленою свого часу професором В.В. Петровим, про те, що природні ресурси континентального шельфу є не екологічними, а економічними категоріями [30]. Істотно оновлені міжнародно-правові акти приділяють значну увагу не тільки розробці та використанню, а й забезпеченню охорони ресурсів шельфу. Із цього можна зробити висновок, що в сучасних умовах природні компоненти континентального шельфу, так само як і виключної (морської) економічної зони, розглядаються міжнародними документами як екологічні категорії [31].

Розглядаючи ресурси континентального шельфу як економічні категорії, слід звернути увагу на придбання ними своєї власницької правооб'єктності після видобутку, тобто після відриву від природного середовища континентального шельфу. Такий підхід до його ресурсів як об'єктів права власності закладений і в нормах, включених до Конвенції з морського права. Зокрема, згідно зі ст. 1 Додатку III Конвенції до розробників континентального шельфу право власності на корисні копалини переходить після їх видобутку. Проте після видобутку корисних копалин морського дна, так само як і інших об'єктів та ресурсів континентального шельфу, втрачається їхній зв'язок із природним середовищем, вони перестають існувати як природні об'єкти. У здобутому стані вони справді набувають якості матеріальної сировини або стають економічними об'єктами у майновому розумінні, включаються до цивільно-правового товарообігу. Принаймні такий висновок можна зробити з міжнародно-правової норми наведеного Додатку до Конвенції. Аналогічний підхід до встановлення права власності на корисні копалини та інші природні ресурси, видобуті на континентальному шельфі та в морській економічній зоні, закріплений і в українському законодавстві, зокрема, в Законах України «Про угоди про розподіл продукції» [32], «Про нафту і газ» [33] та ін.

Слід зауважити, що ані Женевська конвенція про континентальний шельф, ані Конвенція з морського права не передбачають права власності прибережних держав на ресурси континентального шельфу. Вони обме-

жуються лише вказівками на здійснення прибережними державами суверенних прав на континентальний шельф у цілях розвідки і розробки його природних ресурсів [34], а також поширення ними своєї виключної юрисдикції щодо проведення морських наукових досліджень, створення штучних островів та розміщення установок і обладнання.

Висновки. Законодавство України в конституційному порядку встановлює право власності українського народу на природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а природоохоронний закон відносить їх до ресурсів загальнодержавного значення. Отже, право народної власності на ресурси континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони слід розглядати не в сенсі встановлення їх власницької належності у природному стані, а в контексті міжнародного визнання права на використання ресурсів, що на них видобуваються. Інше розуміння власницької правооб'єктності природних багатств континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони може привести до обмеження міжнародних прав та економічних інтересів інших держав.

Сьогодні існує нагальна потреба в узгодженні змісту норм національного законодавства з міжнародно-правовими нормами, в уточненні юридичної належності природних ресурсів континентального шельфу, у забезпеченні дотримання вимог правового режиму їх використання й охорони тощо. Зазначені та інші аспекти правооб'єктності ресурсів континентального шельфу мають знайти своє закріплення у запланованому для прийняття законопроекті про континентальний шельф України.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21. – Ст. 152.
3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року : Закон України від 03.06.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 254.
4. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про державний кордон України» до територіального моря України належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відрахованих від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються у порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватись міжнародними договорами України, а за відсутності договорів – відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Див.: Про державний кордон України : Закону України від 04.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
5. Про затвердження Положення про порядок охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні : Постанова Кабінету Міністрів України № 662 від 12.06.1996 р. // ЗПУ. – 1996. – № 13. – Ст. 346 ; Про невідкладні заходи щодо посилення охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні : Постанова Кабінету Міністрів України № 69 від 22.01.1998 р. у редакції Розпорядження КМУ № 490-р від 19.03.2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 49. – Ст. 1614.
6. Слід відрізнити правовий режим виключних (морських) економічних зон і комплекс природних об'єктів та ресурсів від спеціальних (вільних) економічних зон із природно-соціальним комп-

лексом складників за типом «Курортполіс Трускавець» чи «Порто-франко». Див.: Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець»: Закон України від 18.03.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 139; Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торговельного порту: Закон України від 23.03.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 26. – Ст. 208.

7. Гірничий Закон України від 06.10.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.

8. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21.04.1992 р., ратифікована Постановою Верховної Ради України від 04.02.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 23. – Ст. 172.

9. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 02.06.1997 р., ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р., який набув чинності 22.10.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 262.

10. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 17.06.2003 р., ратифіковано Законом України від 12.05.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 417.

11. Case concerning maritime delimitation in the Black sea (Romania v Ukraine. International Court of Justice decision of 3 February 2009. – Hague, 2009.

12. Черноус О.В. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.В. Черноус. – К., 2006. – 20 с.

13. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 17. – Ст. 155.

14. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 43. – Ст. 616.

15. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 15. – Ст. 107.

16. Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними юридичними і фізичними особами: Постанова Кабінету Міністрів України № 1490 від 13.08.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33 (із змінами, внесеними Постановами КМУ № 748 від 07.08.2013 р. та № 955 від 25.12.2013 р.).

17. Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України: Постанова Кабінету Міністрів України № 992 від 25.11.2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 97. – Ст. 3321.

18. Анадромні види рибних запасів становлять види риб, які відтворюються у прісній воді та здійснюють нагул у морських водах. Катадромні види рибних запасів становлять види риб, які відтворюються у морі та здійснюють нагул у прісних водах. Див.: Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 17. – Ст. 155.

19. Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України № 533 від 16.10.2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 85. – Ст. 2390.

20. Положення про Державне агентство рибного господарства України: Постанова Кабінету Міністрів України № 895 від 30.09.2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 90. – Ст. 3018.

21. Положення про Державну екологічну інспекцію України: Указ Президента України № 454/2011 від 13.04.2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1260.

22. Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів: Закон України від 22.03.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 28. – Ст. 135; Про охорону суверенних прав України в межах виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу у північно-західній частині Чорного моря: Указ Президента України № 801/2009 від 05.10.2009 р. // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 31. – Ст. 1029.

23. Розширене поняття виключної (морської) економічної зони охоплює і ресурси морського дна та його надр, що суттєво вплинуло на концептуальні засади правового положення та режиму континентального шельфу, проте останній усе ж зберіг своє інституційне існування. Див.: Молодцов С.В. Правовий режим морських вод / С.В. Молодцов. – М., 1982. – С. 133.

24. Відповідно до п. 5 ст. 76 Конвенції ООН з морського права фіксовані точки, що утворюють лінію зовнішніх кордонів континентального шельфу на морському дні, повинні розміщуватися не далі 350 морських миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря, або не далі 100 морських миль від 2500-метрової ізобати, яка є лінією, що з'єднує глибини в 2 500 метрів.
25. Про державну програму розвитку законодавства України : Постанова Верховної Ради України від 15.07.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 29.
26. Конвенція ООН про континентальний шельф від 29.04.1958 р., набула чинності 10.06.1964 р. // Відомості Верховної Ради РССР. – 1964. – № 28.
27. Конвенция Организации Объединённых Наций по морскому праву от 10.12.1982 г., вступила в силу 16.11.1994 г. : официальный текст на русском языке с приложениями. – М. : Бюллетень международных договоров, 1998. – № 1. – 227 с.
28. Фёдоров П.А. Разграничение экономических зон и континентального шельфа в современном международном морском праве : автореф. дис ... канд. юрид. наук / П.А. Фёдоров. – М., 1985. – С. 10.
29. Відповідно до ст. 1 Конвенції ООН про територіальне море та прилеглу зону суверенітет держави поширюється за межі її сухопутної території та її внутрішніх вод на морський пояс, що примикає до його берегів і називається територіальним морем, здійснюється з дотриманням постанов статей Конвенції та інших норм міжнародного права. За українським законодавством територіальне море України – це прибережні морські води завширшки 12 морських миль, що відлічуються від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Див.: Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення : Постанова Кабінету Міністрів України № 269 від 29.02.1996 р. // ЗПУ. – 1996. – № 8. – Ст. 241 (у редакції Постанови № 492 від 07.07.2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 59. – Ст. 1937).
30. Петров В.В. Экологическое право России / В.В. Петров. – М., 1995. – С. 117.
31. Каракаш И.И. Региональное сотрудничество государств в области охраны морской среды / И.И. Каракаш, Т.Р. Короткий. – Одесса, 2001. – С. 57–68.
32. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14.09.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 44. – Ст. 391.
33. Про нафту і газ : Закон України від 02.07.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 50. – Ст. 262.
34. Салміна Я.О. Правове регулювання використання природних ресурсів континентального шельфу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Я.О. Салміна. – К., 2015. – 20 с.

А н о т а ц і я

Каракаш І. І. Право власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню належності та розробки, використання й охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу за українським законодавством та нормами міжнародного права.

Ключові слова: право власності, суверенні права, прибережна держава, виключна економічна зона, континентальний шельф.

А н н о т а ц и я

Каракаш И. И. Право собственности на природные ресурсы исключительной (морской) экономической зоны и континентального шельфа Украины. – Статья.

Статья посвящена исследованию принадлежности и разработки природных ресурсов, использования и охраны исключительной (морской) экономической зоны и континентального шельфа по украинскому национальному законодательству и нормам международного права.

Ключевые слова: право собственности, суверенные права, прибрежное государство, исключительная экономическая зона, континентальный шельф.

S u m m a r y

Karakash I. I. Ownership of natural resources of the exclusive (marine) economic zone and continental shelf of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study of the belonging and development of natural resources, the use and protection of the exclusive (marine) economic zone and the continental shelf in accordance with Ukrainian national legislation and international law.

Key words: property right, sovereign rights, coastal state, exclusive economic zone, continental shelf.